

ETELÄ-SAVON LASTEN JA NUORTEN ENNALTAEHKÄISEVÄ YHTEISTOIMINTAMALLI

Etelä-Savon hyvinvointialue esittää Etelä-Savon kunnille lasten ja nuorten ennaltaehkäisevän toimintamallin rakentamista yhteistyössä Planet Youth -organisaation kanssa. Kysymys on ns. Islannin mallista.

Kunnan pitkäaikainen sitoutuminen on tulossa kunnanhallituksen päätettäväksi. Vaihtoehtoina ovat

- 1) Pitkäaikainen sitoutuminen ns. Islannin malliin
- 2) Vastaavan malli rakentaminen yhteistyössä yliopistotoimijoiden kanssa
- 3) Jatkaminen nykyisessä kuntakohtaisessa mallissa

Kuntien viranhaltijat ja asiantuntijat eivät kunnissa ole järin innostuneita sitoutumisesta islannin malliin. Mäntyharjun kunta on ollut edelläkävijä lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi (kts. luettelo konkreettisista toimenpiteistä). Olemme palkanneet mm. 100 % hyvinvointikoordinaattorin ja 100 % liikuntaneuvojan sekä 100 % koulunuorisotyöntekijän. He kaikki ovat osa Mäntyharjun kunnan ennalta ehkäisevää mallia.

Nykyisessä mallissa hyödynnetään erilaisten kyselyiden tuloksia, erityisesti kouluterveyskyselyjen tuloksia. Tuloksia käytetään toimenpiteiden, käytäntöjen ja toimintamallien suunnitteluun ja toteuttamiseen (mm. kunnan hyvinvointisuunnitelma). Mäntyharjun kunnassa niitä toteutetaan moniammatillisessa yhteistyössä hyvinvointialueen paikallisen henkilöstön kanssa (mm. lastensuojelu, kouluterveys, kuraattori, psykologi) kanssa.

Hyvinvointialue pitää ilmeisesti kuntien omia toimintamalleja liian kevyinä ja epäuskottavina, koska heidän esittämässä mallissa kyselyyn ja niiden analysointiin laitetaan erittäin iso taloudellinen panos. Lisäksi toimenpiteiden jalkauttamiseen haluttaisiin palkata alueellinen projektihenkilö. Kustannukset ovat suuret, jonka kunnat yhdessä pääosin maksavat.

Hyvinvointialueen mukaan hyviä tuloksia on saatu Islannissa, jossa malli on kehitetty. Malli on Suomessa käytössä Sipoossa, jossa on yksi täysipäiväinen projektihenkilö hoitamassa sitä. Sipoon tuloksia esitellään tällä hetkellä ns. ”hyvänä käytäntönä”.

Olemme jo useiden vuosien aikana tehneet Mäntyharjulla osittain samoja toimenpiteitä kuin Sipoossa, mutta myös huomattavasti enemmän ja kehittyneempiä toimenpiteitä. Ehdotus sitoutumisesta Islannin malliin tarkoittaisi käytännössä sitä, että maksaisimme tästä vuodesta lukien noin 8000 € vuodessa siitä, että voimme jatkaa samaa ennalta ehkäisevää työtä, jota olemme tehneet kunnassa jo yli 10 vuotta.

Samalla useat aluetieteelliset tutkimukset kuitenkin toteavat, että alueelta toiselle kopioidut tai siirretyt toimintamallit eivät yleensä toimi. Olosuhteet ja rakenteet poikkeavat toisistaan merkittävästi (vrt. Sipoo - eteläsavolainen pieni kunta - islantilainen kunta).

Mäntyharjun lasten ja nuorten hyvinvointiryhmän kokoukseen 19.2.2025 osallistuneet hyvinvointialueen työntekijät eivät olleet tietoisia kyseisen mallin olemassaolosta. Tämä osoittaa, että hyvinvointialue ei ole selvittänyt mm. omalta henkilöstöltään, miten asioita on kunnissa tehty aikaisemmin tai millaisia hyviä käytäntöjä on olemassa.

Konkreettisia ennalta ehkäiseviä resursseja ja käytäntöjä Mäntyharjulla

- Kunnalla on merkittävä panostus ennalta ehkäisevään työhön (100 % hyvinvointikoordinaattori, 100 % liikuntaneuvoja ja 100 % koulunuorisotyöntekijä).
- Lisäksi perusopetuksessa on hankkeen palkkaama Koulukoutsi, joka ohjaa nuoria liikunnalliseen elämäntapaan
- Lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämisen paikallinen työryhmä
- Koulunuorisotyö toimii perusopetuksen sisällä ja antaa henkilökohtaista neuvontaa erilasiin elämäntilanteisiin
- VERSO-toiminta perusopetuksessa (riitojen sovittelu)
- KiVa-koulutoiminta (kiusaamisen vastainen toiminta)
- Välituntitoiminnot perusopetuksessa (mm. salivälkät ja turvallisuuskahvila)
- Nuorisopalveluiden toteuttamat ryhmätyökset tehdään kaikille luokkasteille.
- Nuorten oma tila yhtenäiskoululla
- Lukion ryhmätyökset ja perjantaiporinat
- Yli 15 v nuorten olkkari yhteistyössä Eloisan henkilökunnan kanssa
- Liikuntaneuvonnan ja elintapaneuvonnan laajentaminen myös lapsiin.

- Askeleen oppimisympäristön kehittäminen koulua käymättömille nuorille (perusopetus ja toinen aste).
- Perhepuuhailut Kisalassa (perhekeskustoiminnan jalkauttaminen)
- Puuhalan toimintam avoin kohtaamispaikka
- Nuorisotyöntekijöiden kouluttautumisratkaisukeskeisiksi valmentajiksi ja HOT-valmentajiksi->tarjotaan valmennuksia nuorille.
- Yhteistyö Hirvensalmen kunnan kanssa (etsivä nuorisotyö)
- Nuorisotilat Mäntyharjulla ja Pertunmaalla, musakellari
- Kirjastossa lasten draama- ja kuvataideympäristö
- Kirjaston KIVA-kahvila
- Kirjaston peliympäristö ja musiikkistudio
- Nuorten yrittäjyyden edistäminen (Vauhdittamo)
- Taiteen perusopetus kansalaisopistossa
- Harrastamisen Suomen mallin kerhotoiminta
- Perusopetuksen kerhotoiminta
- Nuorten kesätyöseteli
- Kulttuurikasvatussuunnitelman mukainen toiminta
- Ulkopuoliset kulttuurihankinnat: konsertit ja erilaisten artistien esiintymiset
- Kulttuuriosuuskunta UULU-sopimus, vuosittaiset luovat työpajat
- Konserttikeskuksesta vuosittain esiintymisiä nuorille
- Tunteet Hukassa -toimintamalli
- Luontokasvatuksen käsikirja
- Toimet ruokakasvatuksen edistämiseksi
- Monialainen ehkäisevän toiminnan työryhmä (ehkäisevä päihdetyö, mielenhyvinvoinnin edistäminen ja lähisuhdeväkivallan ehkäisy)
- Erityisesti teemaviikot (ehkäisevän päihdetyön viikko, mielenterveysviikko, opiskelijoiden mielenterveysviikko)
- Jalkautuminen päättäripäivänä Rantapuistoon (nuorisopalvelut vetäjänä)
- Kesätyöpaikkojen koordinointi (nuorisopalvelut)
- Nuorten osallistaminen tapahtumatuotantoon
- Nuorisovaltuusto
- Liikennekasvatustyöryhmä

Kehitteillä olevia käytäntöjä Mäntyharjulla

- Päihdekasvatuksen oppitunnit (5.lk, 8.lk ja lukion 1.vuosi)
- Koulutuksia (nuorten kanssa toimiville)

- Riitojen sovittelun ja tunteiden käsittelyn oppitunnit (1.-, 3.-, 5.-, 7.-ja 9.-lk ja lukion 2.vuoden opiskelijat)
- Suunnitelmallinen ruokakasvatus varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa
- Suunnitelmallinen liikuntakasvatus ja liikunta-aktiivisuus varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja lukiossa
- Liikkuva –toimintamallin edistäminen (Liikkuva Varhaiskasvatus, Liikkuva Koulu)
- Liikuntatutortoiminnan jatkuminen lukiossa, vertaisohjaus välitunneilla perusopetuksessa
- Suojatiepäivystykset
- Fiksusti Kouluun -hanke
- Turvallisesti koulussa -hanke
- Kiusaamisen ehkäisyn –suunnitelmat
- Koulunuorisotyön suunnitelman käyttöönotto (Perusopetus)
- Avainhenkilöiden kouluttautuminen eri yksiköissä
- Lapsi ystävällinen –kunta (Unicef) mallin tarkastelu ja mahdollinen mukaan lähtö
- Lapset puheeksi -menetelmän systemaattinen käyttö
- Nuorten demokratiakasvatus
- Osallistuva budjetointi (nuoriso)
- Koulu-, päiväkot-, Puuhala- ja lukumummot/vaarit (Turvallisten aikuisten lisääminen lasten ja nuorten toimintaympäristöön)

Olemme kysyneet Hyvinvointialueelta seuraavia asioita saamatta minkäänlaisia vastauksia.

- Islannin resurssit työlle/kehittämiselle eli mallin toimivuus vs. resurssien kasvaminen?
- Vastine rahoille? Pelkästään kysely ja analyysi?
- Konkreettisia esimerkkejä mallin myötä syntyneistä toimenpiteistä?
- Mihin tarpeeseen tarvitsemme Planet Youthin taustaorganisaatioksi?
- Onko malli ratkaisu tilanteeseen?
- Eloisan koordinaattorin työnkuva?
- Kuntien talous 1,10 €/asukas + miten toimenpiteisiin tulisi varata euroja?
- Mitä edellyttää kunnalta? Työpanos?
- Hankinnan kilpailutus?

- Yhteistyön rakentaminen jo olemassa olevan kattavan Kouluterveyskyselyn ja sen tulosten pohjalta?
- Malli ei sovellu suoraan käytettäväksi alueelle, millaisia muokkausmahdollisuuksia on ja mitä muokkaaminen kustantaa?
- Vastuu mahdollisista toimenpiteistä (kuntien rooli ja resurssit?)
- Miten kuntien erilaiset olosuhteet otetaan huomioon toimenpiteissä? Oliko maakunnalliset vai kuntakohtaiset toimenpiteet tavoitteena?
- Hyvinvointialueiden työntekijöiden ja sivistyspalveluiden työntekijöiden sitouttaminen yhteistyöhön?
- Koulujen mukaan ottaminen kehittämiseen ja suunnitteluun?
- Hyvinvointialueiden olisi hyvä tutustua kuntien toimintaan esim. nuorisotyö
- Järjestöjen kanssa tehtävä yhteistyö?
- Missä ryhmissä puhutaan käytännön tasolla?
- Työryhmien tavoitteellisuus ja taloudelliset resurssit?
- Mikä on pelastuslaitoksen/poliisin rooli ja yhteistyö pienemmillä paikkakunnilla? Ankkuripoliisitoiminnan kehittäminen?

Olemme Mäntyharjulla pohtineet asiaa monista eri näkökulmista. Tässä yhteenvetoa kriittisistä pohdinnoista.

- Eloisan suunnitelmissa on alueellinen malli. Paikalliset olosuhteet ovat kovin erilaisia. Kaupungissa toimivat menetelmät eivät välttämättä toimi maaseudulla ja toisin päin. Eloisan esimerkkinä antama Sipoon kunta on 23 000 asukkaan kunta. He ovat resursoineet yhden koordinaattorin htv:n (n.50 000 euroa) sekä 31 000 euroa/ vuosi Planet Youth sopimuksesta. Taloudellinen panos yhdelle kunnalle on merkittävä. Eloisa on valmis palkkaamaan koko Etelä-Savon alueelle yhden koordinaattorin. Asukasluku ja maantieteelliset etäisyydet ovat aivan eri luokkaa.
- Palvelurakenteet ovat erilaiset kunnittain jo lähtökohtaisesti. Osissa kuntia (esim. Mäntyharju) on panostettu ennaltaehkäisevään työhön vuosien ajan merkittävästi. Eloisa ei ole tutustunut kuntien jo olemassa oleviin palveluihin, vaan tarjoaa kaikille samaa.
- Tutkimustieto perustuu ulkomaalaiseen näyttöön, eikä sitä voi verrata suoraan Suomeen. Tutkimusnäyttöä on myös laajasti kritisoitu, sillä sitä ei

voi yhdistää juuri tähän malliin. Lainsäädännön ja kulttuurisien muutosten yhteyttä ei ole tutkittu.

- Planet Youth tarjoaa tietoa nuorten hyvinvoinnista. Meillä on jo käytössä valtakunnallinen kouluterveyskysely, jonka kysymykset eivät juuri poikkea Planet youth kyselystä. Meillä on siis pitkäaikaista dataa lasten ja nuorten hyvinvoinnin kehityksestä. Tällaista dataa ei ole muissa malliin osallistuneissa maissa ole.
- Malli vaatii taloudellista resurssointia. Islannin onnistumisen takana on todella isot taloudelliset panostukset mm. harrastusraha 450 euroa/lapsi/vuosi harrastustukea, sekä lukuisien yhteisökeskusten perustaminen. Kaikki nämä mahdollisten toimenpiteiden kustannukset jäävät kunnille.
- Suurin hyöty mallista on varmasti yhteistyön lisääntyminen kunnan ja Eloisan välillä. Essoten muuttuminen Eloisaksi vaikutti merkittävästi yhteistyön heikentymiseen kunnan ja hyvinvointialueen välillä. Monet paikallisesti hyväksi todetut toimintatavat kuopattiin, koska palveluita tasapäistettiin. Kokemuspohjaista näyttöä löytyy siis siitä, että paikalliset olosuhteet tuntevat ja tietävät asiantuntijat pystyvät parhaiten vaikuttamaan paikallisiin olosuhteisiin hyvällä yhteistyöllä.
- Planet Youth malli ei osallista tai huomioi nuorten näkemyksiä asioiden korjaamiseksi, eikä sitä ole tehnyt myöskään hyvinvointialue mallia arvioidessaan.
- Mallin käyttöönotossa ei ole kuultu Eloisan omia kentällä toimivia työntekijöitä. Kyseessä on siis ylhäältä johdettu malli, johon omia työntekijöitä ei ole sitoutettu lainkaan. Tämä kävi ilmi kysyessämme asiaa lasten ja nuorten hyvinvointityöryhmältä.
- Hyvinvointialue ei ole valmis sitoutumaan kuntien kanssa mihinkään muuhun kuin tähän yhteisen malliin. Joko otamme tämän tai ei mitään. Aito ja avoin dialogi puuttuu.